

DE VEROVERING VAN BALAMBANGAN.

1636—40

Het voorspel der verovering.

1625—35

De eerste geruchten omtrent een tocht der Matarammers naar *Balambangan* zijn van mei 1625, onmiddellijk na de overgave van Sura-Baja. Het bericht is afkomstig van entjik Muda, een Chinees, die, van Kendal afkomende, „seijde, dat de Mattaram 20 à 30.000 man nae Ballambangan gesonden hadde, om 't selve te vermeesteren” (D. 1 mei 1625). Deze tijding is echter meer te beschouwen als een verwachting en werd reeds in de generale missive van dat jaar (dd. 27 oktober 1625) tegengesproken, terwijl ook in de volgende jaren de vorst naar Balambangan niet scheen te talen (d.J. V, 114), wat men ook voor-spelde (d.J. V, 98).

Doch in 1628 begon de vorst van Balambangan zich ongerust te maken en „versocht van d'onse, teghens den Mattharam gheassisteert te werden, vermits hem dreijchde” (D. 24 sept. 1628). Ook in de volgende jaren streefde hij naar de vriendschap der Compagnie. „Den Coninck noodicht ons, ende sage gaerne comptoire ende volck in syn landt”, schreef Van Diemen op 5 juni 1631 tijdens zijn thuisreis. Hij achtte het evenwel ongeraden, ook al waren de Compagnie en Balambangan beiden vijanden van Mataram. Evenmin meende hij op een dergelijk aanbod van de Balische grootvorst te moeten ingaan (d.J. V, 170). Slechts voor particulieren, vrijburgers en Chinezen viel er wat te doen.

Wat de verhouding Bali—Balambangan betreft, „den Coninck van Baly pretendeert haer beschermheer te weesen, is metteenen genoechaem meester van 't land, ende doen de vreemdelingen grooten overlast” (ibidem). Ook het bericht in Dagregister 25 juli 1632, meldende, dat „de Coninck (van Balambangan) op Bali was”, wijst op een zekere onderhorigheid van het eerstgenoemde rijk aan zijn oostelijke buurman. Gelijk wij zien zullen, oefende de Dewa Agung van Gelgel destijds ook over de eilanden Lombok en Sumbawa macht uit.

Deze invloedrijke *vorst van Bali* hoopte de Compagnie nu tegen

Mataram in het veld te brengen, „alsoo . . . hy op Java frontieren tegens denselven beseth is houdende, te weten Balimboangh, Bleter en Ponaracan (Balambangan, Blatèr, ten oosten van Puger, Panarukan). Daarom trok een gezantschap onder de opperkoopman *Jan Oosterwyck* in 1633 naar Bali. De strijd tussen Mataram en Balambangan schijnt toen al enigermate te zijn begonnen, aangezien in Oosterwyck's instructie voorkwam, dat de koning van Bali onder zich had de steden van „Balamboangh, Pannarucan ende Blitar, die wel verscheijden reijzen door den Mattaram . . . vermeestert zijn geworden, maer (ze) werden naer des Mattarams vertreck door hun wederom ingenomen” (P. A. Leupe, *Het gezantschap naar Bali . . . in 1633*. B.K.I. V 1856 p. 13). Een belangrijke belemmering voor de Baliërs vormde echter de Mataramse zeemacht, die de Balische schepjes in omvang en aantal overtrof. Daarom had de koning van Bali al meermalen tegen de vrijburgers, die daar kwamen handelen, gezegd: „Dat als (hij) met zeemacht mochte geassisteert werden, om zijn leger met alle verseekertheit rijst naer te voeren, ten aensien den Mattaram hem in zeevaart te machtich is, dat (hij) een groot deel van Java soudén affloopen ende verbranden” (ibidem p. 14). Dan meende hij van de overwinning zeker te zijn, aangezien de Baliërs, „belliqueuser, machtiger en beter soldaeten zijn als de Javaenen” (ibid. 29). In ieder geval verwachtte de Hoge Regering de Matarammer te kunnen weerhouden, om in samenwerking met de Portugezen de stad Batavia te belagen.

Op grond dezer overwegingen werd de opperkoopman Jan Oosterwyck naar de *Dewa Agung van Gelgel* gezonden, in de hoop deze vorst tot een afleidende inval op Java te bewegen. Ondertussen had in Balambangan een paleisrevolutie plaats gevonden.

„Den rechten coninck, Maes Cariaen”, was door een zekere „Singer-sarrij” (Singa-Sari), „die door gunste ende groote schenckagien aan den Coninck ende grooten van Balij gedaen, tot Coninck in Baliboan gestelt was . . . door desen op de vlucht gedreven, met vrouw, kinderen ende 't gansche geslacht om den hals gebracht ende gemassacreert”. Ter nadere inlichting had de Baliër toen „expresse gecommiteerde” naar Balambangan gezonden (D. 25 mei 1633). Deze nieuwe vorst is wellicht dezelfde, die er in 1635 wordt aangetroffen als adipati van Balambangan en eveneens hulp uit Bali ontvangt. Zijn tweelingzonen zijn waarschijnlijk als ki *Mas Kembar* bekend (Babad Meinsma 144 1).

¹⁾ Over de ondergang en algehele verdwijning van het vorige geslacht lezen men: Th. Pigeaud, Aanteekeningen betreffende den Javaanschen Oosthoek. T.B.G. LXXII 1932 p. 240.

Het westelijke gevaar werd intussen voor Balambangan steeds dreigender. Er werden maatregelen genomen. „De inwoonders van Pamerucan . . . hebbende haer oude stadt aen strandt op een bequaeme plaetse gelegen”, hadden die „uijt vreesse van die van Madura e.a. daeromtrent gelegen Javanen verlaten en haer omtrent ses mijlen landtwaerts in begeven”, ofschoon die oude stad „noch bemuert en tamelijk groot in begrijp” was (D. 24 aug. 1631). Waarschijnlijk was dit het door Krom in zijn Inleiding tot de Hindoe-Javaansche Kunst (II, 412) vermelde *Ardja Blambangan*, welks nog één meter hoge muur zich over een lengte van 1800 en een breedte van 1000 meter uitstreckte. Matjan Putih, dat niet aan zee gelegen was, kan hiervoor niet in aanmerking komen. De ruim 40 km landwaarts gelegen schuilplaats moet zich wel ergens in de bergen bevonden hebben.

Aan een militaire actie pleegt een degelijke *verkenning* vooraf te gaan. In 1632 had een Bataviaas burger aan de koning van Balambangan verraden, „dat den (Chinees) anachoda Bincki op zijn arrivement aldaer zeecker Javaen uijt den Mattaram gebracht hadde, alleenlyck om de gelegentheyte van Ballimboang te verspien” (D. 4 nov. 1632). De koning had daarop de jonk van deze Chinees aangehouden; de spion was blijkbaar onvindbaar geworden.

De overlevering over Balambangan's verovering.

Vooreerst zij vermeld, wat de *Javaanse overlevering* omtrent de Balambanganse oorlogen bevat (Babad B.P. X, 16—26; Babad Meinsma 144—45; S.K. 902—18). Als gewoonlijk worden verschillende tochten in één samengevat.

Pg. Silarong krijgt bevel van de vorst om met de mantja-nagara's en de pasisir kiwa Balambangan te veroveren, terwijl hij de gandek Padu-Reksa als 's-vorsten vertrouweling meekrijgt, om op de goede en slechte resultaten der strijders te letten. Hij zal dus de vorst vertegenwoordigen, terwijl pg. *Silarong* door pg. Pringga-Laja wordt vergezeld (Babad B.P. X, 17).

Het leger verzamelt zich in Pasuruhan, waarheen pg. Silarong zich over Kaḍiri heeft begeven. Men vertoeft er een maand. Vandaar rukt men over Lumadjang naar Balambangan.

De bewoners van Balambangan vluchten naar hun stad en hun Dipati vraagt om Balische hulp. Men stuurt hem 500 uitgelezen strijders onder de déwa's Lengkara en Agung. Onder hen staan weer Pandji Bulélèng en Matjan-Kuning (S.K. 1000). De Babad B.P. vermeldt nog déwa Djalengkara (X, 19).

Het Balambanganse leger rukt op, terwijl de beide tweelingzonen van de Adipati, *Mas Kembar*, de stad zullen bewaken. Het Mataramse leger is volgens de S.K.-schrijver, in drie „vendels” verdeeld: pg. Silarong in het midden, Pringga-Laja op de linker- en Padu-Reksa op de rechtersvleugel.

In de nu volgende traditionele veldslagbeschrijving valt slechts op, dat de Baliërs blaasroeren bezigen, die vele slachtoffers maken. Toch delven de bondgenoten het onderspit; zij vluchten en de stad wordt bestormd. De bewoners nemen de wijk naar de bergen; ki *Mas Kembar* daarentegen wordt meegevoerd.

De vluchtelingen in de bergen worden scherp achtervolgd, waarbij geen steile berghellingen worden ontzien, om hen levend of dood in handen te krijgen. Ook de adjar *Salokantara* wordt gegrepen, voor pg. Silarong gebracht, doch onbarmhartig gedood. Zijn lijk verdwijnt in het niet, terwijl een waarschuwende stem aan pg. Silarong diens wreedheid verwijt. „De adjar zal zich eens incarneren in een vorst met een litteken aan de linkerbovenarm. Dan zal ik je doden”.

Een sterke afwijking van deze voorstelling levert de *Serat Kanda*. Rd. *Wangsa-Kartika*, zoon van een overleden pg. *Pringga-Laja*, is eertijds als een misdadiger op Pasuruhan verbannen. Volgens de *Babad B.P.* (X, 21) is hij een oproermaker, die niemand aan kan, een moordeenaar, die ontucht bedrijft. 's Nachts komt hij bij zijn broeder pg. Silarong om zijn diensten aan te bieden. Zij worden aangenomen. Daarop begeeft hij zich naar het kamp (benteng: *Babad B.P.* X, 22) der bondgenoten en maakt daar een verschrikkelijke amok, hetgeen een grote verwarring veroorzaakt. Pandji Bulèlèng en Matjan Kuning schieten er het leven bij in. Aangezien zij op deze wijze nacht noch dag rust hebben, trekken de Baliërs naar hun eiland terug, terwijl de Balambangers uit vrees voor de Mataramse overmacht zich op de berg Wilis bij een zekere kluizenaar *Sakanda* in veiligheid stellen. De Matarammers zetten de vluchtende Balambangers op de Wilis achterna, vangen de tapa (kluizenaar) en brengen hem bij pg. Silarong, die hem laat doden. Volgens de *Babad B.P.* (X, 24) wil de adjar niet op de grond zitten.

Verder meldt de *Serat Kanda* (p. 914), dat na de verdwijning hunner vijanden, de Matarammers zich naar de woning van de gevluchte Adipati begeven, die zij plunderen en in brand steken. De beide zonen worden met de buit naar Mataram gevoerd. Later worden zij volgens de *Babad Meinsma* (p. 145) tot bupati's over Balambangan aangesteld, terwijl rd. Padu-Reksa tot pg. Tapa-Sana bevorderd wordt.

Wij zien dus, dat de Babad-Meinsma slechts het geval met de kluize-naar Sakanda-Salokantara uitvoeriger uitwerkt en, gelijk men later zien zal, in verband brengt met de latere lotgevallen van pg. Silarong, n.l. diens conflict met sunan Mangku-Rat Tegal-Wangi (p. 150 & vlg.). Overigens zijn de andere bronnen uitvoeriger, met name ten aanzien van de episode rd. Wangsa-Kartika, zoon van de oude pg. Pringgalaja.

De eerste grote aanval.

1635

Gelukkig, dat wij naast de Javaanse overlevering nog vele gegevens uit andere bronnen bezitten. Hieruit weten wij, dat al mogen de gevechten wellicht al eerder begonnen zijn, de eerste grote veldtocht pas in 1635 werd ondernomen, terwijl een vijftal jaren later de verovering als voltooid beschouwd kon worden.

Op 12 mei 1636 (D.) keerde uit Bali het burgervaartruig „t Wilde Vercken” terug, „rapporterende, dat den Mattaram... Baliboangh gantsch affgelopen, verbrant, ende geruineert hadde, doch was door assistentie van den coninck van Balij weder een weijnig tot sijn selffs gecomen”.

Balambangan had dus een inval der Matarammers te verduren gehad, doch de Baliërs hadden het een weinig op zijn verhaal doen komen. Hierover meldt een andere vrijburger, *Pieter van de Camer*, nog het volgende: Op 11 dec. 1635 was zijn jacht de „Nieuwicheijt” bij Balambangan door elf grote vaartuigen in een halve maan omsingeld, maar hij had ze met zijn klein geschut op een afstand weten te houden. Bij de koning van Balambangan gekomen, trof hij daar wel 20.000 gewapenden aan, die „den Mattaram vandaer hadden verdreven”. Zijn faam was hem reeds vooruit gesneld. Enige voornamen hadden hem de vraag gesteld, of hij de man was geweest, die „tegens 2500 (de bemanning der 11 vaartuigen) hadde derven slaen”. Daarop had Van de Camer, wie valse schaamte vreemd was, geantwoord, dat indien er maar wat wind gestaan had, het hem zou gespeten hebben, als er één ontkomen was, „als wanneer den coninck seijde: Al had ghij se altemael doot gesmeten, 't en soude niet meer dan haer rechte loon geweest sijn”. Van de Camer had dus een Matarams eskader eerbied ingeboezemd en daardoor wellicht de oversteek der Baliërs naar Oost-Java mogelijk gemaakt.

Omtrent de aanvoerder der Baliërs zijn wij uit Balische bron beter geïnformeerd dan door de Javaanse overlevering. C. C. Berg deelt in

zijn proefschrift: *De Middelljavaansche historische Traditie* (p. 158), het weinige mede, dat in de *Kidung Pamancangah* over de Balische oppervorst Di-Made te vinden is: „Di-Made's macht en heerlijkheid worden daar hoog geroemd, maar aan feiten hooren we alleen, dat hij, nu Sasak (Lombok) en Sambawa (Sumbawa) hem onderdanig waren, en er nog nooit onder zijn regeering oorlog was gevoerd, een expeditie van 20.000 man uitzond onder *Tabanan* en *Pacung* om Blangbangan te helpen en Pasuruhan te beoorlogen”.

Berg meent de juistheid van dit gedeelte van de *Kidung Pamancangah* te moeten betwijfelen, vooreerst omdat Di-Made's regering alles-behalve rustig zou geweest zijn, en voorts omdat de expeditie van 20.000 ten bate van Balambangan veel op een kopie van Jlantik's tocht, die vroeger verhaald werd, gelijk.

Aan de tocht der 20.000 valt echter moeilijk te twijfelen, aangezien wij de hiervoor genoemde mededeling van Van de Camer bezitten, die de 20.000 man wel niet geteld, doch ten minste gezien heeft ¹⁾).

De *Kidung Pamancangah* geeft ook de *datum* van de tocht: „Tot de expeditie tegen Pasuruhan werd besloten op een groote plechtige audiëntie op Vollemaansdag van Kartika, waarop alle personen van belang aanwezig waren. Als gunstige dag voor het vertrek stelden de geestelijken-wichelaars vast: Zondag-pon, 7 Kartika, in de wuku Kurantil” (Berg, diss. 160).

Gelijk wij zagen, vermeldt de *Kidung Pamancangah*, dat een der Balische aanvoerders uit Tabanan was. Daarom verbaast het niet, dat in de Maleise *Sedjarah Arja Tabanan* van I Gat. Bg. Soegriwa (Ms.) gesproken wordt over een tocht naar Java. Op blz. 22b van het oorspronkelijke handschrift krijgt Ng. Wajahan Pamadekan, vorst van Tabanan, bevel van de Balische grootvorst Dalem Dimadé, radja Soekasada, om tegen Java te strijden, daarbij geholpen door Kiaji Ngurah Patjung, zijn jongere broeder en rechterhand. Inderdaad zagen wij ook Pacung in de *Kidung Pamancangah* vermeld.

Ze vertrekken 7 oktober (sasih kapat, op een zondag Pon), steken met prauwen straat Bali over en bezetten Oost-Java. Daarop heeft een zware strijd tussen de Balische en Mataramse legers plaats, waarvan de gewone ijzingwekkende bijzonderheden gegeven worden: een berg van lijken, een zee van bloed. Op den duur raken de Baliërs in het

¹⁾ Dat deze plaats in het Dagregister aan de scherpe aandacht van C. C. Berg ontsnapt is, kan wellicht verklaard worden uit het feit, dat ook C. Lekkerkerker in zijn: *Bali en Lombok, Overzicht der litteratuur omtrent deze eilanden tot einde 1919*, haar over het hoofd heeft gezien.

nauw, hun leiders nemen de vlucht door de grote overmacht der vijanden. Op dit oogenblik raadt ng. Wajahan Pamadekan zijn jongere broeder aan, terug te trekken, daar hij van plan is, zijn leven te beëindigen. De jongere broeder gehoorzaamt. Daarop slaat Ngurah Wajahan Pamadekan vreselijk aan het vechten. Door ontelbare vijanden wordt hij omsingeld. De talloze slagen en stoten wonden hem niet; slechts voelt hij zich zeer vermoeid. Op dat oogenblik zweert hij, dat zijn ganse nageslacht nooit meer een onkwetsbare huid zal hebben. Ten slotte wordt hij door de Radja Mataram gevangen genomen en tot diens schoonzoon gemaakt en hij verwekt een zoon, Raden Tumenggong geheten. Zijn jongere broer neemt intussen de vlucht en verschuilt zich onder een godem-boom. Enige perkututs (tortelduiven), die op de takken zitten te kwinkeleren, brengen zijn vervolgers in de waan, dat hun prooi zich daar niet kan verscholen hebben, zodat zij verder speuren. Op een gunstig oogenblik weet hij dan naar Balambangan te komen, vanwaar hij met zijn gezellen in een prauw naar Bali oversteekt. Zijn onverwachte komst wekt vele rouwklachten en geweën in de istana, wanneer men zijn lotgevallen verneemt en aan de Dalem meldt.

Dit sprookjesachtige verhaal — men vergelijke de duivenhistorie met een dgl. verhaal omtrent Robert Bruce en anderen — bevat niet alleen het succes der Baliërs op Javaanse bodem, doch ook hun uiteindelijk falen. Of inderdaad een der gebroeders van Tabanan gevangen is genomen en zich lofwaardig onderworpen heeft, zodat hij de schoonzoon van de Mataramse vorst mocht worden, dient met recht betwijfeld te worden. Hoe zou de godsdienstig strenge Agung ooit een heiden, zelfs na haastige bekering, in zijn familie hebben kunnen opnemen?

Het waardevolst is daarom nog de datum van de inval, 7 oktober, voor ons, welke inderdaad op een zondag valt. Echter is deze datum geen Pon, maar Pahing. Een schrijffout?

Samenvattend zien wij dus de Balische inval van 1635 in Oost-Java door twee Nederlandse getuigen en twee Balische geschriften bevestigd, zodat wij aan dit feit niet behoeven te twijfelen.

De latere aanvallen op Balambangan.

1636—40

Voor het jaar 1636 wordt in de Nederlandse gegevens niet nadrukkelijk een nieuwe Javaanse aanval op Balambangan vermeld, doch wel horen wij, dat op 30 december 1636 een *gezantschap* uit die streek in

de hofstad aankwam (Memorie van A. Paulo K.A. 1037). Hun boodschap bleef echter de berichtgevers, Nederlandse krijgsgevangenen in Mataram, onbekend.

Nu wordt in de generale missive van 9 dec. 1637 (d.J. V, 23) medegedeeld, dat men in maart en april 1637 ernstig vreesde, dat de Matarammer het weer op Batavia gemunt had, doch dit bleek gelukkig onjuist, „maer wel (had hij) nae Balemboangh eenig volck gesonden, die plaetse afgeloopen, ende, soo geseyt wort, die van Bletre (Blatèr?) by accoordt onder syne gehoorsaemheyt gereduceert, welckers *hoofden* in de stadt *Mattaram* . . . *homage* gedaen hebben ende weder te vertrecken gedemitteert syn”.

Zouden deze Oost-Javaanse hoofden soms de Balambanganse gezanten kunnen wezen, die volgens Paulo's memorie op 30 dec. 1636 de hofstad bezochten? Dan moet ook de onderwerping, die daartoe vereist was, wat vroeger vallen, dan men uit het bericht in de generale missive zou kunnen opmaken, en wel in de tweede helft van 1636.

In 1637 vermeldt, de Memorie van Antonie Paulo niets over een Balambanganse tocht, doch wel, dat er allerlei moeilijkheden aan het hof waren. Het is aannemelijk, dat de Susuhunan, gezien de binnenlandse onrust, zich dat jaar niet aan een nieuwe, verre expeditie tegen Balambangan gewaagd heeft. Zelfs het volgende jaar is het nog niet rustig in het rijk.

Pas nadat de vorst op 20 aug. 1638 vernomen heeft, dat aan zijn bevel om de opstand te dempen, is voldaan, geeft hij twee dagen later order, dat het leger, 40.000 man sterk, zich in beweging zal zetten. Het heeft als aanvoerder o.a. de tumenggungs „Dagertije” (Juda-Karti?), Asmara-Dana en Danu-Paja (Memorie Paulo). Over de uitslag van deze tocht is niets bekend.

Dit is wel het geval bij de expeditie van 1639. In de generale missive van 18 dec. 1639 (d.J. V, 241) wordt gemeld: „Deesen somer heeft den Souchounangh syn leger te water en te lande nae Balimboangh afgesonden, sich geheel meester des oostcants Java gemaectt ende invasie op *Baly* selver gedaen”. Een aantekening in de Babad Sengkala bevestigt dit bericht: A.J. 1561 (A.D. 1639): Duk beḍah Blambangan, radèn Kembar nungkul (Toen Balambangan werd veroverd, onderwierp zich rd. Kembar). Met laatstgenoemde wordt natuurlijk het kroost van de adipati van Balambangan bedoeld.

Thans verzocht de oppervorst van Bali de Compagnie om hulp, drie

of vier schepen, doch deze, waarschijnlijk haar vergeefse ambassade van zes jaar te voren indachtig, wilde het nog wat aanzien. „De Compagnie is aen Baly weynich gelegen . . . Ondertusschen vertrouwen, die van Baly, vermits d'inaccessible toegangen, den vyandt wel afweeren sullen” (d.J. V, 241). Toen deze brief geschreven werd, was nog niet vernomen, dat het Mataramse leger terug was.

Toch deed de Compagnie daarna wel iets. Zij gelastte haar armada, die uit Ambon onderweg was, Bali aan te doen, en de Nederlanders aldaar naar Batavia over te brengen (brief der Hoge Regering dd. 24 april 1640 aan de Mataramse rijksbestuurder K.A. 766 f. 143), terwijl zij onderhands de Javanen liet waarschuwen de Javaanse vloot, die voor Bali bestemd was, nog wat op te houden, „alsoo te beduchten is, bij rescontre van onse schepen wel eenige onlusten mochten voorvallen”. Batavia zag dus ongaarne Bali in Mataramse handen, doch of haar halfslachtige hulp nog van enige invloed is geweest, blijkt niet.

Intussen was Bali duidelijk in de verdediging gedrongen, hetgeen groot verschil met vijf jaar te voren opleverde. In 1635 een hevige Balische tegenaanval op Java's grondgebied; in 1640 het eiland Bali zelf bedreigd!

In mijn artikel: Lombok in de 17e eeuw (Djâwâ XXI no. 6 nov. 1941) veronderstelde ik tussen 1633 en 1640 een ernstige achteruitgang der Balische heerschappij over de eilanden *Lombok* en *Sumbawa* (p. 357). In 1633 verliezen de Balinezen op laatstgenoemd eiland Bima. Zeven jaar later blijkt de vorst van Makassar over Lombok het bewind te voeren, hetgeen natuurlijk ten koste der Balische macht was geschied.

De achteruitgang in het westen liep dus evenwijdig met verliezen in het oosten. In 1640 heeft het eertijds machtige Bali voor de Compagnie veel van haar aantrekkelijkheid als bondgenoot verloren. Men steunt het enigszins om erger te voorkomen.

Het lot der bewoners van de Oosthoek.

Na Balambangan's verovering zal Agung een deel der inwoners, gelijk hij placht te doen, naar Mataram hebben laten verhuizen. Voor het Javaanse jaar 1560 (A.D. 1638) meldt ook de Babad Sengkala: Duk Pakelun sakéh wong wétan pinundutan karjané, pinisah kang kari (Toen alle mensen uit de Oosthoek werden opgeroepen en gebruikt om te werken, afgescheiden van de achtergeblevenen).

Thans wijst men in de Vorstenlanden bepaalde volksgroepen aan, *Pinggir's* genaamd, die van deze gedwongen landverhuizers zouden af-

stammen. De vrouwen werden meestal als minnen in de Kraton gebruikt, terwijl de mannen een handwerk beoefenden. Veth (I, 390) noemt hen zelfs een soort van lijfeigenen van de Susuhunan. Ze wonen bijeen in kampongs, *minggiran* genaamd.

In de Vorstenlandse Wetboeken, de Nawala Pradata, nemen de Pinggirs een eigenaardige plaats in. Allen zijn n.l. Pinggir, die uit een Pinggirse *moeder* geboren zijn (art. XXIV).

De naam Pinggir wordt verklaard uit de eigenlijke betekenis van het woord: rand of kant. Het zijn dus lieden, niet uit het centrum, maar van de rand, kust van Java ¹⁾.

Met de Pinggirs worden meestal in één adem genoemd de z.g. *Gadjah Mati's*, die een soortgelijke positie in de Vorstenlanden bekleden. G. P. Rouffaer in zijn artikel: Tenggerese in de 1e druk van de Encyclopaedie van N.I. (I, 295) meende deze Gadjah Mati's in verband met het nog aan de Portugezen bekende rijkje *Gadjah Mada* te moeten brengen. Dit zou in de buurt van Bangil de zee bereikt en zich tot in het Malangse uitgestrekt hebben (zie mijn Tomé Pires p. 146). De bewoners van dit gebied zouden na de verovering naar Mataram zijn gebracht.

Rouffaer wijst op de sterke overeenkomst tussen sommige Babad-verhalen en bepaalde Tenggerese overleveringen en neemt aan, dat de weggevoerde Gadjah Mati's deze naar Midden-Java hebben gebracht, waarna ze in het Babad-materiaal konden worden opgenomen. Aangezien, gelijk wij zagen, de oudste Babad-redactie vermoedelijk van 1641—45 dateert, zullen de bewoners van Gadjah Mada eerder dan Rouffaer aanneemt, n.l. omstreeks 1650 naar Midden-Java zijn gevoerd, doch hoogstwaarschijnlijk een tiental jaren eerder, d.w.z. nog tijdens Agung.

De opzettelijke verbastering van Gadjah Mada's (woest-sterke olifanten) tot Gadjah Mati's (dode olifanten), is natuurlijk als een spotternij der Matarammers op te vatten.

¹⁾ De komst der Pinggirs in Mataram tijdens Agung wordt zwak ondersteund door een mededeling uit het begin van de 18e eeuw, dat er toen Balambangers in Mataram woonden. Voor de verschillende volksverhalen omtrent de Pinggirs moge korthedshalve verwezen worden naar het opstel van S. Soehari, Pinggirs, in *Djawa IX*, 160 & vlg.